

Polderpiraten voor anker

Joost Poort, Martin van der Ende en Anastasia Yagafarova

Dit artikel bespreekt hoe de verwerving en consumptie van muziek, films, series, games en boeken zich tussen 2012 en 2017 in Nederland heeft ontwikkeld. Voor al deze soorten materiaal is de omzet in die periode gestegen, behalve voor boeken. De groep die weleens materiaal downloadt of streamt uit illegale bronnen is kleiner geworden voor muziek en games, gelijk gebleven voor films en series en licht gestegen voor boeken. Piraten consumeren echter veel vaker betaalde content dan niet-piraten. De vrees voor piraterij zou de ontwikkeling van e-boekabbonementen daarom niet in de weg moeten staan.

1 Inleiding en achtergrond

De manier waarop consumenten muziek, films, series, boeken en games verwerven is de afgelopen 20 jaar ingrijpend veranderd. Terwijl dergelijk auteursrechtelijk beschermd materiaal tot de eeuwwisseling voornamelijk werd gekocht op fysieke dragers zoals cd's, dvd's en gedrukte boeken, gebeuren aanschaf en consumptie steeds vaker online en louter digitaal. En na die verschuiving van analoge naar digitale consumptie, voltrok zich de afgelopen jaren nog een tweede verschuiving: van downloaden via platforms zoals iTunes, naar streamen van bijvoorbeeld Netflix en Spotify – van eigendom naar toegang.

In de muziekindustrie waren downloads en streaming samen goed voor 59% van de wereldwijde inkomsten in 2018, terwijl het aandeel van fysieke dragers afnam tot 25%. In dat jaar groeide streaming naar 47% van de totale omzet – 37% uit betaalde abonnementen en 10% uit met advertenties gesponsorde streams – terwijl de opbrengsten uit downloads daalden naar 12% (IFPI 2019, p. 13). In het audiovisuele segment daalden de verkoop en verhuur van fysieke dvd's en blu-raydiscs in 2017 met 18% ten opzichte van het jaar ervoor, terwijl digitale video met 27% groeide (International Video Federation 2018). Het grootste deel van de groei kwam ook hier van digitale streamingabbonementen zoals Netflix. Dit segment groeide maar liefst 40%. De game-industrie heeft een soortgelijke verschuiving ondergaan in de richting van digitale verkoop en abonnementen. Fysieke boeken zijn tot nu toe resistenter geweest tegen digitalisering. De adoptie van het e-boek neemt toe, maar het omzetaandeel van e-boeken was in 2017 ook in landen die vooroplopen met die adoptie, zoals Groot-Brittannië en Japan, niet meer dan 30% (Poort et al. 2018, p. 39).

Samen met, en soms vooruitlopend op de geautoriseerde verspreiding van content, heeft de ongeoorloofde verspreiding ervan – gewoonlijk aangeduid als 'online piraterij' – dezelfde ontwikkeling gevolgd: van fysieke dragers, via downloads, tot streaming. De lancering van Napster in 1999 wordt door velen beschouwd als het begin van de grootschalige online

piraterij. Napster, dat in 2001 werd gesloten en in 2004 terugkwam als legale betaalde muziekdienst, was het eerste wereldwijd gebruikte platform voor de uitwisseling van muziekbestanden zonder toestemming van de rechthebbenden. Het was er twee jaar eerder dan iTunes, het eerste legale platform dat muziek digitaal en per nummer verkocht. Na de sluiting in 2001 werd Napster opgevolgd door vele technisch meer geavanceerde en voor handhavers lastiger te bestrijden platforms en uitwisselingsprotocollen zoals Morpheus, Gnutella, LimeWire, eMule en BitTorrent. Deze platforms en protocollen slaan geen auteursrechtelijk beschermde content op een centrale server op, maar faciliteren directe peer-to-peer ('p2p') uitwisseling tussen gebruikers (peers) om aansprakelijkheid en kwetsbaarheid te voorkomen. Deze uitwisseling begon met muziek, maar zodra de groeiende internetbandbreedte het toeliet, volgden films, series en games. Een andere technologie, bekend onder de naam cyberlockers, maakt gebruik van cloudopslag die gehost wordt op locaties die buiten het bereik van de handhaving van het auteursrecht trachten te vallen. Voorbeelden zijn Megaupload, opgevolgd door Mega, en Rapidshare.

Net als legale platforms zoals Spotify en Netflix, is het ongeautoriseerde aanbod de laatste jaren uitgebreid naar streaming. Daardoor kunnen gebruikers ook genieten van muziek, films en series uit illegale bronnen zonder deze permanent te downloaden. Popcorn Time is een populair voorbeeld van zo'n dienst voor films en series. Daarnaast wordt online piraterij gefaciliteerd met speciale technische apparaten/set-top boxen (veelal op basis van zogeheten kodi-software) voorzien van vooraf geïnstalleerde links naar illegale bronnen om content te streamen. Een verwante activiteit die over het algemeen als ongeoorloofd wordt beschouwd, is *streamripping*. Daarbij worden browser-*plugins*, *software tools* of speciale websites gebruikt om gestreamde muziek of audiovisueel materiaal, zoals YouTube-video's, offline op te slaan. Zowel voor legale als illegale distributie en consumptie bestaan al deze kanalen tegenwoordig naast elkaar en bedienen ze de voorkeuren van verschillende consumenten.

Dit artikel bespreekt hoe de verwerving en consumptie van muziek, films, series, games en boeken in Nederland zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld. Het accent ligt daarbij op verwerving en consumptie uit illegale bronnen. Dit gebeurt aan de hand van twee (vrijwel) identieke consumenten-enquêtes die in 2012 en 2017 zijn afgenomen, deels binnen dezelfde onderzoekspopulatie. Op een aantal punten wordt ook vergeleken met de resultaten van een eerdere enquête uit 2008.

De indeling van dit artikel is als volgt. Paragraaf 2 gaat in op de achtergrond en opzet van de consumenten-enquêtes. Daarna doet paragraaf 3 verslag van de belangrijkste waargenomen ontwikkelingen tussen 2012 en 2017 in het gebruik van de diverse kanalen om materiaal te consumeren, zowel op het niveau van de populatie (cross-sectioneel) als van respondenten (longitudinaal). Daarbij wordt tevens vergeleken met landelijke cijfers voor de omzetontwikkeling uit legale bronnen in de periode 2012-2017. Paragraaf 4 gaat in de op demografische kenmerken van de piraten en het oordeel van respondenten over de kwaliteit, beschikbaarheid en prijs van de verschillende distributiekkanalen. Paragraaf 5 sluit af met bespreking van de belangrijkste bevindingen.

2 Onderzoeksopzet

Dit onderzoek is uitgevoerd in het kader van een studie naar online piraterij in dertien landen, waaronder Nederland (Poort et al. 2018).¹ Om vergelijkbaarheid met een eerdere studie voor Nederland uit 2012 te waarborgen, is bij dat internationale onderzoek in Nederland een tweede enquête uitgezet in het CentERpanel, dat ook in 2012 gebruikt is (Poort en Leenheer 2012). Hierdoor ontstond tevens de mogelijkheid een deel van de respondenten uit 2012 vijf jaar later opnieuw te benaderen met dezelfde vragen.

Het CentERpanel is een huishoudpanel dat is samengesteld op basis van random selecties uit Nederlandse adressenbestanden. Het is representatief voor de Nederlandse bevolking. De vragenlijst is in september 2017 voorgelegd aan 2912 panelleden van 16 jaar en ouder, waarvan er 2351 de vragenlijst volledig en 5 vrijwel volledig hebben ingevuld, een responspercentage van 80,9%. Omdat mediaconsumptie in het algemeen en online piraterij in het bijzonder sterk verschillen tussen leeftijdsgroepen en tussen mannen en vrouwen, zijn alle gegevens gewogen naar leeftijd en geslacht.

De vragen zijn zoveel mogelijk identiek aan die uit 2012, met als verschil dat waar nodig de voorbeelden van de verschillende legale en illegale bronnen om muziek, films en series, games en boeken te verwerven zijn geactualiseerd. Ook zijn, in lijn met de ontwikkelingen sinds 2012, bij de illegale bronnen voorbeelden toegevoegd van de bovengenoemde cyberlockers en technische apparaten/kodi-boxen.² De enquête in 2012 was eveneens afgenomen in het CentERpanel, onder 3118 panelleden van 16 jaar en ouder, waarvan er 2009 de vragenlijst volledig hadden ingevuld (64,4%). De respondenten uit 2012 zijn, voor zover ze anno 2017 nog altijd in het panel zaten, met voorrang benaderd. In totaal hebben 986 respondenten beide enquêtes volledig ingevuld.

Enkele resultaten kunnen tevens vergeleken worden met een consumentenenquête uit 2008 (Huygen et al. 2009). Die enquête, met een (volledige) respons van 1500, was representatief voor de Nederlandse internetpopulatie van 15 jaar en ouder en was afgenomen in het panel van onderzoeksbureau Synovate (inmiddels Ipsos). Het belangrijkste verschil in vraagstelling is dat indertijd respondenten werd gevraagd naar 'onbetaald downloaden', wat werd geïnterpreteerd als downloaden uit illegale bron. De enquête in 2008 bevatte nog geen vragen over boeken, en vragen over audiovisueel materiaal bleven beperkt tot films.³

¹ Het onderzoeksproject werd gefinancierd door Google UK en keek naar Frankrijk, Duitsland, Nederland, Polen, Spanje, Zweden, Verenigd Koninkrijk, Brazilië, Canada, Hong Kong, Indonesië, Japan en Thailand. Het is uitgevoerd in volledige overeenstemming met de *Verklaring van wetenschappelijke onafhankelijkheid* zoals geformuleerd door de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen.

² Streamripping is buiten beschouwing gelaten, omdat bij streamripping de bron over het algemeen zelf niet illegaal is (bijvoorbeeld bij het rippen van YouTube, Soundcloud of Netflix), al kan het rippen wel in strijd zijn met de gebruiksvoorwaarden van de serviceprovider.

³ Een ander verschil is de steekproeftrekking: in Huygen et al. (2009) zijn de meeste uitkomsten gepresenteerd als percentage van de *bevolking met internettoegang*, hetgeen op dat moment ongeveer 80% bedroeg. Het CentERpanel is representatief voor de gehele bevolking en daarom zijn de percentages uit 2008 steeds omgerekend naar de totale bevolking, onder de aanname dat respondenten zonder internettoegang niet downloaden uit illegale bron.

3 Gebruik van distributiekanaalen en omzetontwikkeling tussen 2012 en 2017

Tabel 1 geeft voor ieder type content en per distributiekanaal het gebruik weer in het afgelopen jaar. Zo drukt de 40,0% linksboven uit dat in de enquête uit 2012 40,0% van de bevolking van 16 jaar en ouder aangaf in het voorafgaande jaar muziek te hebben gekocht op een cd of lp in een fysieke winkel of webwinkel. Vijf jaar later was dat gehalveerd tot 20,4%. Deze afname is met 99% betrouwbaarheid statistisch significant. Ook voor films en series en voor games is de fysieke drager sterk afgenomen in populariteit. Voor boeken is er eveneens een afname die statistisch significant is, maar in omvang veel geringer: het gedrukte boek blijft vooralsnog populair.

In de tweede kolom is te zien dat het tussen 2012 en 2017 veel gangbaarder is geworden om te betalen voor legale downloads en streams. Alle percentages zijn significant toegenomen: naar verhouding is die toename het minst sterk bij muziek – deze digitale markt was in 2012 al het meest volwassen – en het sterkst bij films en series. Met uitzondering van boeken heeft het betaalde digitale kanaal in 2017 de fysieke drager voorbijgestreefd in populariteit.

Ook onbetaalde legale onlinekanalen (kolom 3) zoals YouTube en www.gutenberg.org namen voor films en series en voor boeken significant toe in populariteit. Anno 2017 werden dergelijke kanalen voor muziek, films en series en voor games van de drie onderscheiden legale kanalen zelfs het meest gebruikt.

De vierde kolom geeft het deel van de bevolking weer dat in het jaar voorafgaand aan de enquêtes een concert of muziekfestival respectievelijk bioscoop bezocht. In beide gevallen is een kleine afname te zien die statistisch zwak significant is (met een betrouwbaarheid van 90%). Verder valt op dat meer mensen muziek en films ‘live’ consumeren dan fysiek of via afzonderlijke digitale kanalen.

De laatste kolom van Tabel 1 toont het gebruik van illegale kanalen om materiaal te downloaden of te streamen. In 2017 gaf 23,5% van de bevolking van 16 jaar en ouder aan in het voorgaande jaar weleens muziek, films, series, games of boeken te hebben verkregen uit illegale bron. Dat is een statistisch significante afname ten opzichte van 2012, toen dit 27,2% was. In 2008 was dit percentage met zo’n 35% nog hoger.⁴

⁴ Exclusief boeken en series en binnen de bevolking vanaf 15 jaar. Zie verder Huygen et al. (2009) en Poort en Leenheer (2012).

Tabel 1 Downloaden, streamen en kopen in het afgelopen jaar

	Fysieke drager	Downloaden & streamen uit legale bron		Concert resp. bioscoop	Downloaden & streamen uit illegale bron
		Betaald	Onbetaald		
2012					
Muziek	40,0%	17,1%	36,5%	47,1%	21,7%
Films en series	44,8%	11,8%	25,3%	56,0%	18,3%
Games	19,7%	8,8%	14,6%		6,3%
Boeken	69,0%	7,8%	9,2%		6,3%
Totaal	82,6%	27,8%	47,3%		27,2%
2017					
Muziek	20,4%***	25,1%***	36,7%	44,5%*	12,8%***
Films en series	19,9%***	32,6%***	35,8%***	53,5%*	17,9%
Games	11,7%***	13,7%***	16,6%		3,4%***
Boeken	61,4%***	14,1%***	13,5%***		7,7%*
Totaal	71,1%***	47,1%***	53,6%***		23,5%***

Bron: IViR/Ecorys/CentERdata; (2012: N=2009, 2017: N=2356); Percentages van de bevolking van 16 jaar en ouder. Betrouwbaarheid verschil tussen 2012 en 2017: * = 90%, ** = 95%, *** = 99%

De afname tussen 2012 en 2017 is te danken aan een sterke daling bij muziek en een wat minder sterke daling bij games. Daarmee zet een afname die tussen 2008 en 2012 werd waargenomen zich door. In 2008 bedroeg het percentage voor muziek nog 32% en voor games 7%. De consumptie van films en series uit illegale bronnen is tussen 2012 en 2017 ongeveer gelijk gebleven. Met 17,9% is de groep piraten van audiovisueel materiaal inmiddels aanzienlijk groter dan van muziek. Bij boeken is juist een kleine en zwak significante toename waarneembaar (met 90% betrouwbaarheid).⁵

⁵ Wordt gekeken naar het gebruik van de diverse kanalen over de afgelopen *drie maanden* (hier niet weergegeven), dan zijn alle percentages vanzelfsprekend wat lager. De verhoudingen en de toe- en afnames in Tabel 1 blijven vrijwel gelijk.

Tabel 2 Omzetontwikkeling muziek, audiovisueel, games en boeken 2012-2017 (in miljoenen euro)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Jaarlijkse Groei/krimp
Muziek							
Downloads	27.5	23.7	20.9	15.9	12.6	10.7	-17.1%
Streamingdiensten	29.6	55.2	64.8	90.4	131.0	174.2	42.6%
Fysieke dragers	132.6	112.6	102.7	96.5	91.3	83.9	-8.7%
Totaal (excl. live)	189.7	191.5	188.4	202.8	234.9	268.9	7.2%
<i>Omzetaandeel digitaal</i>	<i>30%</i>	<i>41%</i>	<i>45%</i>	<i>52%</i>	<i>61%</i>	<i>69%</i>	
Live muziek	412.4	418.2	424.8	435.0	445.6	457.0	2.1%
Audiovisueel							
SVOD	10.7	32.8	75.5	161.5	209.1	253.4	88.4%
TOVD	18.3	21.4	24.5	28.2	31.0	34.3	13.4%
Fysieke dragers (verhuur)	11.7	8.9	7.2	3.9	2.2	1.4	-35.0%
Fysieke dragers (verkoop)	215.0	167.3	128.4	101.3	83.6	73.0	-19.4%
Totaal (excl. live)	255.8	230.3	235.7	294.8	325.9	362.0	7.2%
<i>Omzetaandeel digitaal</i>	<i>11%</i>	<i>24%</i>	<i>42%</i>	<i>64%</i>	<i>74%</i>	<i>79%</i>	
Bioscoop	244.6	249.5	249.9	275.7	287.6	301.7	4.3%
Games							
Digitaal	269.4	335.5	439.6	536.9	638.8	732.1	22.1%
Fysieke dragers	219.1	166.0	164.3	162.4	155.6	153.8	-6.8%
Totaal	488.5	501.5	603.8	699.4	794.4	885.9	12.6%
<i>Omzetaandeel digitaal</i>	<i>55%</i>	<i>67%</i>	<i>73%</i>	<i>77%</i>	<i>80%</i>	<i>83%</i>	
Boeken							
E-boeken	12.2	19.0	19.0	19.0	21.1	23.0	13.6%
Gedrukt & audioboeken	549.0	518.0	457.0	480.0	454.1	432.0	-4.7%
Totaal	561.2	537.0	476.0	499.0	475.2	455.0	-4.1%
<i>Omzetaandeel digitaal</i>	<i>2%</i>	<i>4%</i>	<i>4%</i>	<i>4%</i>	<i>4%</i>	<i>5%</i>	

Bron: PWC, Global Entertainment & Media Outlook 2018–2022, bewerking IViR/Ecorys.

Tabel 2 geeft de omzetontwikkeling in Nederland voor de onderzochte typen materiaal tussen 2012 en 2017 en biedt zo de mogelijkheid de cijfers in de eerste vier kolommen van Tabel 1 te spiegelen aan macrocijfers. Het eerste blok van de tabel laat zien dat de markt voor muziekopnames in Nederland tussen 2012 en 2017 gegroeid is: tussen 2012 en 2014 bleef de omzet vrijwel gelijk, maar in de jaren daarna was er sterke groei. Die groei komt volledig voor rekening van streamingdiensten – lees Spotify – terwijl de omzet uit fysieke dragers maar ook uit downloads gestaag afnam. Het aandeel van digitale verkoop (downloads en streams) in het totaal nam sterk toe van 30% in 2012 tot 69% in 2017. Intussen beleefde de live-sector een bescheiden maar gestage groei van zo'n 2% per jaar. Al jaren is de omzet uit live-concerten groter dan uit opnames.

Ook de markt voor audiovisueel materiaal is tussen 2012 en 2017 gegroeid: het dieptepunt van de markt lag in 2013. Abonnementsdiensten als Netflix (svod, voor *subscription video on demand*) kenden een spectaculaire groei van 11 naar 253 miljoen euro. Diensten die per titel afrekenen (tvod, voor *transactional video on demand*) groeiden in een bescheidener tempo, terwijl de verhuur van dvds en blu-raydisks vrijwel helemaal opdroogde en ook de verkoop van fysieke dragers in 2017 nog maar een derde bedroeg van het niveau in 2012. Het marktaandeel van digitaal groeide nog spectaculairder dan bij muziek: van 11% in 2012 naar 79% in 2017. De bioscopen kenden een gestage groei, net als de live-muziek.

Het beeld bij games is soortgelijk. De totale markt groeide over de periode 2012-2017 en deze groei was met 12,6% nog sterker dan voor muziek en audiovisueel. De markt voor games (software) is al die jaren groter dan die voor muziek en audiovisueel samen, en het verschil groeit ieder jaar. Ook voor games levert de fysieke drager in ten opzichte van digitale verkoop: anno 2017 kwam 83% van de omzet uit digitale verkopen.

Het beeld voor boeken is totaal anders. De totale markt was in omzet in 2012 nog groter dan ieder van de andere drie, maar kromp met gemiddeld 4% per jaar en is inmiddels aanzienlijk kleiner dan de markt voor games. De omzet uit e-boeken groeide met 13,6% per jaar, maar die groei zat vooral tussen 2012 en 2013 en het digitale deel van de omzet kwam in 2017 niet hoger dan 5%.

De ontwikkeling van het aantal gebruikers volgens de consumenten-enquêtes correspondeert voor alle typen content met deze omzetcijfers.

Longitudinaal. Tabel 3 vergelijkt voor degenen die zowel in 2012 als in 2017 aan de enquête deelnamen, hoe kort geleden zij de diverse kanalen gebruikten. Als respondenten in 2017 gebruik maakten van een kanaal waar ze in 2012 nog geen gebruik van maakten, of als het laatste gebruik in 2017 recenter was dan in 2012 (bijvoorbeeld in de afgelopen maand versus 1 tot 3 maanden geleden), zijn ze ingedeeld in de categorie 'begonnen en frequenter'. Op soortgelijke wijze is de categorie 'minder frequent en gestopt' samengesteld. De laatste regel voor iedere soort materiaal geeft steeds de verhouding tussen de omvang van die twee groepen. Zo ontstaat een beeld van hoe het gebruik van de diverse kanalen door respondenten in de afgelopen vijf jaar is veranderd.

De resultaten in de tabel zijn in grote lijnen in overeenstemming met die in Tabel 1: de groep die is gestopt met het illegaal consumeren van muziek, of dit minder frequent is gaan doen, is ruim tweemaal zo groot als de groep die juist is begonnen of het frequenter is gaan doen (verhouding 0,45). Een kanttekening daarbij is dat de groep die in 2017 hetzelfde antwoord gaf als in 2012 met 56% groot is.

Tabel 3 laat ook voor films, series en games een verhouding kleiner dan één zien, wat erop wijst dat mensen ook hiervoor minder vaak illegale bronnen gebruiken. Dat staat in schril contrast met het beeld voor boeken: de groep die is begonnen boeken uit illegale bron te

verwerven of dat in 2017 frequenter deed dan in 2012, is tweemaal zo groot als de groep die is gestopt of minder frequent boeken pirateerde.

Behalve deze longitudinale trends voor het gebruik van illegale bronnen, onderstreept Tabel 3 verder de afnemende populariteit van de fysieke drager, met name bij muziek en films en series, en vooral het toenemende gebruik van betaalde online kanalen.

Tabel 3 Downloaden, streamen en kopen longitudinaal

	Kopen winkel en webwinkel	Downloaden & streamen legale bron		Downloaden & streamen uit ille- gale bron
		Betaald	Onbetaald	
Muziek				
Begonnen of frequenter	13%	51%	41%	25%
Gelijk gebleven	53%	11%	17%	19%
Minder frequent of gestopt	34%	38%	42%	56%
N	875	301	458	261
<i>Verhouding frequenter/minder frequent</i>	<i>0,38</i>	<i>1,36</i>	<i>0,97</i>	<i>0,45</i>
Films en series				
Begonnen of frequenter	15%	66%	53%	35%
Gelijk gebleven	35%	5%	11%	17%
Minder frequent of gestopt	50%	29%	36%	48%
N	759	282	361	191
<i>Verhouding frequenter/minder frequent</i>	<i>0,31</i>	<i>2,31</i>	<i>1,47</i>	<i>0,73</i>
Games				
Begonnen of frequenter	34%	50%	49%	29%
Gelijk gebleven	26%	14%	9%	25%
Minder frequent of gestopt	39%	37%	42%	46%
N	341	161	229	104
<i>Verhouding frequenter/minder frequent</i>	<i>0,87</i>	<i>1,36</i>	<i>1,17</i>	<i>0,63</i>
Boeken				
Begonnen of frequenter	26%	70%	64%	60%
Gelijk gebleven	31%	4%	6%	9%
Minder frequent of gestopt	44%	26%	30%	31%
N	894	263	272	137
<i>Verhouding frequenter/minder frequent</i>	<i>0,59</i>	<i>2,72</i>	<i>2,12</i>	<i>1,95</i>

Bron: IViR/Ecorys (2018).

4 Wie zijn die piraten?

Deze paragraaf zoomt in op een aantal demografische kenmerken van piraten en hun oordeel over de kwaliteit, beschikbaarheid en prijs van materiaal via legale kanalen. Ook wordt gekeken naar de samenhang in het illegaal consumeren van de verschillende soorten materiaal en consumptie uit legale en illegale bronnen. Piraten zijn daarbij (per soort materiaal) gedefinieerd als respondenten die aangaven in het voorgaande jaar weleens te hebben gedownload of gestreamd uit illegale bronnen.

Demografie. Tabel 4 geeft per leeftijdsgroep het percentage piraten zoals gevonden in de drie studies. In zijn algemeenheid laat de tabel zien dat piraten met name te vinden zijn in de jongere leeftijdsgroepen. Voor ieder type content neemt het percentage af bij ieder hoger leeftijdscohort.

Voor muziek is tussen 2008 en 2017 in alle leeftijdsgroepen een sterke daling te zien. Bij de groepen vanaf 35 jaar vond de grootste afname al tussen 2008 en 2012 plaats, bij de jongere groepen was de grootste afname tussen 2012 en 2017. In het cohort van 25 tot 34 jaar was er tot 2012 nog een toename, maar de daling daarna compenseerde die ruimschoots. Het beeld voor games is sterk vergelijkbaar, met als belangrijkste verschil dat alle percentages flink lager zijn.

Voor films en series was de ontwikkeling anders: tussen 2008 en 2012 was er in alle leeftijdsgroepen met uitzondering van de 65-plussers een flinke toename. Na 2012 bleven de percentages min of meer gelijk, zoals ook in Tabel 1 al was geconstateerd voor de hele populatie. Voor boeken laat de tabel zien dat de toename die in Tabel 1 was geconstateerd in vrijwel alle leeftijdsgroepen is terug te vinden, maar het sterkst bij de respondenten tot 35 jaar.

Tabel 5 toont vervolgens het percentage piraten uitgesplitst naar geslacht en opleidingsniveau. Voor alle soorten materiaal is dat percentage hoger onder mannen dan onder vrouwen, zij het dat het verschil voor boeken in 2017 maar klein is. Tussen 2012 en 2017 zijn vooral meer vrouwen boeken gaan downloaden uit illegale bron. Het verschil naar opleidingsniveau is klein, al zijn met name in 2017 de percentages het laagst onder laagopgeleide respondenten.

Tabel 4 Piraten naar leeftijd

Leeftijd	Muziek			Films en series			Games			Boeken	
	2008	2012	2017	2008 ^b	2012	2017	2008	2012	2017	2012	2017
16-24 ^a	50%	46,1%	26,2%	18%	42,8%	48,1%	17%	17,1%	9,9%	8,6%	14,6%
25-34	34%	41,2%	24,1%	14%	34,8%	37,4%	9%	13,9%	6,6%	8,0%	12,1%
35-49	34%	22,5%	14,0%	10%	18,4%	15,9%	6%	5,2%	3,2%	8,4%	7,6%
50-64	20%	12,0%	9,2%	4%	8,6%	8,7%	4%	1,2%	1,5%	5,7%	6,9%
65+	11%	2,1%	1,8%	2%	2,0%	2,0%	1%	0,0%	0,3%	1,5%	2,6%

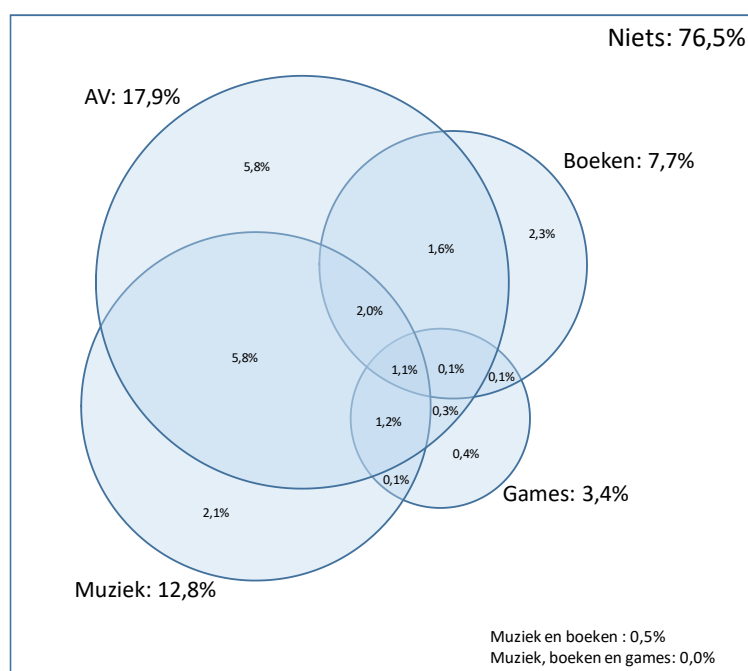
Bron: IViR/Ecorys/CentERdata, ^a Meting 2008 vanaf 15 jaar; ^b Exclusief series.

Tabel 5 Piraten naar opleiding en geslacht

	Muziek		Films en series		Games		Boeken	
	2012	2017	2012	2017	2012	2017	2012	2017
Man	26,7%	18,5%	23,5%	23,4%	8,7%	5,7%	7,9%	8,2%
Vrouw	16,2%	7,3%	12,6%	12,5%	3,0%	1,2%	4,5%	7,3%
Laag (MAVO of lager)	20,7%	8,5%	16,2%	10,2%	4,6%	1,6%	5,5%	3,7%
Midden (HAVO/VWO/MBO)	23,4%	16,7%	21,0%	20,9%	4,9%	5,1%	5,9%	7,5%
Hoog (HBO/WO)	20,5%	11,6%	17,1%	20,3%	3,1%	2,8%	6,9%	10,9%

Bron: IViR/Ecorys/CentERdata.

Samenhang. Figuur geeft een grafische voorstelling van de samenhang in het materiaal dat respondenten uit illegale bron verwerven. De figuur is een variatie op het venndiagram, ditmaal met vier categorieën, waarbij de oppervlaktes van de cirkels proportioneel zijn met de percentages in de cirkels.⁶

Figuur 1 Welke soorten materiaal downloaden en streamen respondenten illegaal?

Bron: IViR/Ecorys

Ruim driekwart van de bevolking (76,5%) heeft in 2017 geen enkele soort materiaal uit illegale bronnen geconsumeerd. Een harde kern van 1,1% pirateerde juist alles: zowel

⁶ Omdat het niet mogelijk is de cirkels zo te ordenen dat alle combinaties van 2 en 3 soorten materiaal een eigen vak hebben, zijn twee combinaties rechtsonder weergegeven.

muziek, films/series, games als boeken. Interessant is verder de verhouding tussen de groep die een bepaald type content consumeerde uit illegale bronnen, en het deel daarvan dat uitsluitend dat type content pirateerde. Voor audiovisueel materiaal is die groep relatief groot: 5,8% uit 17,9% wendde zich alleen voor audiovisueel materiaal tot illegale bronnen. Ook de groep die uitsluitend boeken pirateerde is relatief groot: 2,3% uit 7,7%. Bij muziek en games is die 'exclusieve' groep zijn naar verhouding kleiner.

Tabel 6 Gebruik legale kanalen door piraten (2017)

<i>Wel eens gedownload/ gestreamd uit illegale bron?</i>	Kopen winkel en webwinkel	Downloaden & streamen uit legale bron		Live (Concert of Bioscoop)	Merchandise
		Betaald	Onbetaald		
Muziek					
Afgelopen jaar	26,3%***	47,6%***	81,7%***	60,2%***	21,1%***
Nooit	19,5%	14,0%	23,3%	37,7%	5,9%
Films en series					
Afgelopen jaar	23,9%**	64,8%***	78,1%***	75,6%***	11,1%***
Nooit	18,8%	18,3%	21,3%	44,8%	4,4%
Games					
Afgelopen jaar	45,9%***	72,3%***	68,1%***		
Nooit	8,7%	7,6%	11,7%		
Boeken					
Afgelopen jaar	74,9%***	46,6%***	51,1%***		
Nooit	59,8%	10,1%	9,1%		

Bron: IViR/Ecorys/CentERdata (2018), N = 2356. Betrouwbaarheid verschil: ** = 95%; *** = 99%

In Tabel staat het gebruik van *legale bronnen* weergegeven voor respondenten die in het voorgaande jaar voor een type content wel eens gebruik maakten van *illegale bronnen*, tegenover hen die aangaven dat nog *nooit* te hebben gedaan. Bijvoorbeeld, 26,3% van de piraten heeft in het afgelopen jaar muziek op een fysieke drager gekocht, tegenover 19,5% van de niet-piraten. In alle gevallen is het percentage dat uit legale bron consumeerde hoger onder piraten dan onder hen die nog nooit pirateerden. Bij fysieke dragers zijn de verschillen in omvang bescheiden, maar bij de overige kanalen verschilt het meestal een factor twee tot tien. Dat komt goed overeen met soortgelijke bevindingen in Huygen et al. (2009) en Poort en Leenheer (2012).

Beoordeling kwaliteit, beschikbaarheid en prijs van kanalen. In 2012 en 2017 is respondenten die aangaven in het voorgaande jaar een bepaald type content te hebben geconsumeerd, ook gevraagd naar hun oordeel over de geluids- of beeldkwaliteit van de diverse kanalen, de beschikbaarheid van titels en de prijs. De mogelijke antwoorden liepen van zeer slecht (1) tot zeer goed (5). Tabel 7 geeft de gemiddelde scores weer (exclusief de categorie 'weet niet').

Tabel 7 Beoordeling kanalen om muziek en films of series te consumeren

	Muziek		Films/series	
	2012	2017	2012	2017
Geluids-/ beeldkwaliteit				
cd's resp. dvd's/blu-ray	4,4	4,4	4,5	4,4
Betaalde downloads/streams	3,9	4,2	3,9	4,2
Onbetaalde downloads/streams uit legale bron	3,7	3,8	3,5	3,7
Downloads/streams uit illegale bron	3,5	3,6	3,4	3,4
Bioscopen				4,5
Beschikbaarheid titels				
cd's resp. dvd's/blu-ray	4,2	4,1	4,5	4,0
Betaalde downloads/streams	4,0	4,2	3,8	3,9
Onbetaalde downloads/streams uit legale bron	3,7	3,8	3,5	3,5
Downloads/streams uit illegale bron	3,8	3,8	3,7	3,7
Bioscopen				3,8
Prijs				
cd's resp. dvd's/blu-ray	2,2	2,3	2,1	2,1
Betaalde downloads/streams	2,4	2,2	2,3	2,5
Concerten resp. bioscopen		2,6		2,3

Bron: IViR/Ecorys (2018), Scores gemiddeld van zeer slecht (1), slecht (2), niet slecht/niet goed (3), goed (4) en zeer goed (5), exclusief de categorie 'weet niet', Bij prijs scores gemiddeld van zeer hoog (1) tot zeer laag (5).

Te zien is dat illegale bronnen op kwaliteit en beschikbaarheid ongeveer hetzelfde worden beoordeeld als onbetaalde legale bronnen, en over de hele linie iets lager dan betaalde onlinebronnen en fysieke dragers. Bioscopen worden om hun geluids- en beeldkwaliteit het hoogst gewaardeerd. De verschillen tussen 2012 en 2017 zijn over het algemeen vrij klein. Het grootste verschil is een afgenomen waardering van de beschikbaarheid van films en series op dvd of blu-ray, maar de gemiddelde waardering daarvan is in 2017 nog altijd een fractie hoger dan die van de andere kanalen.

De beoordelingen van de prijzen liggen structureel lager: gemiddeld iets boven de score 'slecht'. Ook hier is nauwelijks verschil tussen 2012 en 2017. Meest opmerkelijk is wellicht de relatief gunstige beoordeling van de prijs van concerten.

Tot besluit vat Tabel 8 de ontwikkeling samen van de beoordeling van kwaliteit, beschikbaarheid en prijs van degenen die zowel in 2012 als 2017 deelnamen aan de enquête. Bij elk item in de tabel gaf ongeveer de helft daarvan in 2012 en 2017 hetzelfde antwoord. De tabel geeft de verhouding tussen de groep die een *hogere* score gaf en de groep die een *lagere* waardering aangaf.

De meeste verhoudingsgetallen zijn groter dan één. Dat wil zeggen dat de longitudinaal gevolgde respondenten over het algemeen vaker een verbetering rapporteren dan een verslechtering. Met name de prijs van fysieke dragers en legale onlinekanalen wordt beduidend beter beoordeeld.

Maar er zijn ook uitzonderingen: het oordeel over de beschikbaarheid van fysieke dragers is vaker verslechterd dan verbeterd. Dat geldt voor de beschikbaarheid van illegale bronnen. Tevens wordt de technische kwaliteit van films en series op fysieke dragers volgens een relatief grote groep minder goed beoordeeld, evenals de beschikbaarheid via onbetaalde onlinekanalen.

Tabel 8 Verhouding verbeterd/verslechterd oordeel over kwaliteit, beschikbaarheid en prijs (longitudinaal 2012 - 2017)

	cd/dvd/blu-ray	Downloaden & streamen legale bron		Illegale bron
		Betaald	Onbetaald	
Muziek				
Kwaliteit	1,02 (N=742)	1,49 (N=202)	1,14 (N=197)	1,21 (N=147)
Beschikbaarheid	0,75 (N=569)	1,48 (N=166)	1,23 (N=136)	0,64 (N=106)
Prijs	2,28 (N=614)	1,93 (N=152)		
Films en series				
Kwaliteit	0,70 (N=502)	2,30 (N=139)	1,92 (N=140)	1,29 (N=109)
Beschikbaarheid	0,41 (N=378)	1,09 (N=124)	0,84 (N=113)	0,64 (N=93)
Prijs	1,63 (N=416)	2,29 (N=112)		

Bron: IViR/Ecorys (2018). Omdat het aantal respondenten dat in beide edities van de enquête deze vragen beantwoordde, verschilde per kanaal, is bij elk item de N weergegeven.

5 Conclusies en discussie

Dit artikel besprak de verwerving en consumptie van muziek, films, series, games en boeken uit legale en illegale bron en de samenhang ertussen. Daarvoor zijn de uitkomsten van vrijwel identieke consumenten-enquêtes uit 2017 en 2012 en waar mogelijk 2008 vergeleken, wat behalve een cross-sectionele ook een longitudinale analyse mogelijk maakte. Voorts is de ontwikkeling van betaalde consumptie vergeleken met omzetcijfers voor de onderzochte soorten content.

Het beeld dat uit dit alles naar voren komt, vertoont sterke parallellen tussen de soorten content, maar ook markante verschillen. Voor alle soorten content is de fysieke drager op zijn retour, terwijl het gebruik van legale onlinekanalen toenam. Dat blijkt uit de enquêtes, die voor muziek, films en series en voor games ongeveer een halvering lieten zien van het percentage van de bevolking dat het voorgaande jaar weleens een fysieke drager had gekocht. Het blijkt ook uit de omzetcijfers in deze sectoren: voor muziek kwam in 2017 ongeveer 70% van de omzet uit onlineverkoop (downloads en streaming), voor films en series

en voor games lag dat zelfs rond de 80%. Binnen het digitale deel van de markten voor muziek en films en series voeren streamingdiensten op basis van abonnementen de boventoon. De omzet uit muziek, audiovisueel materiaal en games groeide tussen 2012 en 2017 aanzienlijk – voor audiovisueel materiaal na een dieptepunt in 2013 – en ook de omzet van livemuziek en bioscopen groeiden gestaag. De omzet van livemuziek is al jaren groter dan die van muziekopnames en ondanks de soms forse ticketprijzen, worden deze prijzen gemiddeld iets gunstiger beoordeeld dan de prijs van cd's en digitale muziek.

Hoe anders is het beeld voor boeken. Ondanks een toename van het aantal gebruikers van legale onlinekanalen, steeg de omzet van het e-boek nauwelijks en kromp de totale omzet van boeken tussen 2012 en 2017 gemiddeld met 4,1% per jaar. Het omzetaandeel van het e-boek steeg in die periode nauwelijks en lag in 2017 op 5%.

Het deel van de bevolking dat in het voorgaande jaar weleens content downloadde of streamde uit illegale bronnen – piraten – liep tussen 2012 en 2017 terug van 27,2% naar 23,5%. De afname die ook tussen 2008 en 2012 werd waargenomen, heeft zich dus doorgezet. Waar in 2008 ruim een op de drie Nederlanders downloadde of streamde uit illegale bronnen, was dat in 2017 minder dan een op de vier. Deze afname is vooral te danken aan een scherpe daling bij muziek: van 32% in 2008 naar 12,8% in 2017. Men zou kunnen stellen dat het piraterijprobleem daar onder controle is. Ook voor games is er tussen 2008 en 2017 een halvering van het percentage piraten van 7% naar 3,4%.

Voor films en series steeg het percentage illegale gebruikers daarentegen sterk tussen 2008 en 2012, om tussen 2012 en 2017 gelijk te blijven, ondanks de sterke opkomst van streamingabonnementen.⁷ Van de groep die films en series consumeert uit illegale bronnen is er een vrij groot deel dat niets anders downloadt of streamt dan dat: geen muziek, boeken of games. Dit suggereert dat voor een deel van de bevolking het legale audiovisuele aanbod nog niet voldoet. Een mogelijke verklaring is het versnipperde aanbod van de markt: wie *Breaking Bad*, *Game of Thrones* en *The Handmaid's Tale* wil volgen, moet een abonnement hebben op zowel Netflix als op HBO en Videoland – of een of twee abonnementen afsluiten en voor het overige zijn toevlucht zoeken tot illegaal aanbod.⁸ Consolidatie van catalogi zou hier wellicht kunnen helpen het aantal piraten terug te dringen, maar de trend in de sector is vooralsnog omgekeerd.

Voor boeken was er tussen 2012 en 2017 een toename van het aantal piraten. Dat laatste wordt ook bevestigd in de longitudinale analyse: de groep die is begonnen met het gebruik van illegale kanalen of deze vaker is gaan gebruiken, is tweemaal zo groot als de groep die is gestopt of het minder vaak gebruikt. Deze toename van het aantal boekaniers is terug te zien in alle leeftijdssegmenten. Wat verder opvalt is dat vrouwen daarbij een inhaalslag

⁷ Niet uitgesloten kan worden dat er na een toename in de eerste jaren na 2012, de laatste jaren wel enige afname is in het deel van de bevolking dat audiovisueel materiaal pirateert. In Poort et al. (2018, p. 56) werd voor zes andere Europese landen een afname gevonden tussen 2014 en 2017. Een herhaling van de meting voor Nederland zou daar meer licht op kunnen werpen.

⁸ Zie Poort (2015) voor een meer uitvoerige bespreking van dit argument.

hebben gemaakt. Ook voor boeken is de groep die niets anders dan dat downloadt uit illegale bron relatief groot, wat wederom suggereert dat een deel van de markt zich onvoldoende bediend weet. In combinatie met de magere positie van het e-boek en de krimpende omzet van de afgelopen jaren suggereert dit dat verandering geboden is. Met het oog op de andere markten lijken abonnementen op basis van toegang het meest kansrijk om het tij te keren, waarbij een grote toename van het aantal transacties een lagere gemiddelde opbrengst per transactie compenseert.

Auteurs

Joost Poort (e-mail: poort@uva.nl) is als universitair hoofddocent verbonden aan het Instituut voor informatierecht (IViR), Universiteit van Amsterdam. Martin van der Ende (e-mail: Martin.vanderEnde@ecorys.com) en Anastasia Yagafarova (e-mail: Anastasia.Yagafarova@ecorys.com) zijn onderzoekers bij Ecorys.

Literatuur

- Huygen, A., P. Rutten, S. Huveneers, S. Limonard, J. Poort, J. Leenheer, K.S. Janssen, N. van Eijk en N. Helberger, 2009, Ups and downs. Economische en culturele gevolgen van file sharing voor muziek, film en games, TNO/SEO/IViR, Delft/Amsterdam.
- IFPI, 2019, Global Music Report 2019. State of the industry.
- International Video Federation, 2018, European Video Market 2017.
- Poort, J. en J. Leenheer, 2012, File sharing 2©12. Downloaden in Nederland. IViR/CentERdata, Amsterdam/Tilburg.
- Poort, J., J.P. Quintais, M. van der Ende, A. Yagafarova en M. Hageraats, 2018, Global Online Piracy Study, IViR/Ecorys, Amsterdam/Rotterdam.
- Poort, J., 2015, Veranderingen in de telecommarkt: consolidatie en differentiatie, Mediaforum 2015, vol. 27(6): 205-209.